

Котовська Катерина Олександрівна

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Недашківська Тетяна Євгенівна

канд. філол. наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДІВ “ГАРРІ ПОТТЕРА” НА УКРАЇНСЬКУ ТА ПОЛЬСЬКУ МОВИ

Анотація. Ця стаття аналізує наявні переклади серії книг про Гаррі Поттера на українській та польській мовах. Акцент зроблено на основних семи книгах, які лягли в основу франшизи Джоан Роулінг “Wizarding World”. У статті відмічено нюанси адаптації особистих імен, розглянуто стратегії перекладачів, які вплинули на збереження або деформацію англійської естетики та зроблено спробу з'ясувати, що призвело до обрання тих чи інших рішень в процесі перекладу тексту, та приведено хронологію перекладу основної серії книг.

Нещодавно виповнилося 27 років з моменту виходу першої книги про Гаррі Поттера, а також 22 — її українському перекладу. Його історія невідривно пов'язана з поступовим зростанням інтересу до серії книг про Гаррі Поттера по всьому світу. Якщо у 2000 році у Великобританії перша книга вже завоювала серця читачів, то в Україні ще мало хто знав про її існування, окрім знавців англійської. У видавництв не було гарантій, що популярна в Британії книга знайде своїх прихильників у нас, тому вони не бажали ризикувати, беручись за випуск україномовної версії. Крім того, ситуація ускладнювалася низькою популярністю української мови на нашому книжковому ринку в нульові роки та процедурою отримання ліцензії на переклад оригіналу.

На відміну від України, у Польщі мовне питання не було настільки ж складним і болючим, а перекладацька гонитва відбувалася головним чином між офіційним та неофіційним польськими текстами книжкової серії. Польська мова на 70 % лексично подібна до нашої — це робить її найближчою до української серед східнослов'янських мов, та другою за лексичною схожістю серед усіх слов'янських мов. Вивчення та порівняння з власним перекладацького досвіду країни, чия мова відносно мало відрізняється від нашої рідної, дозволить українським перекладачам прискорити остаточне формування української перекладацької традиції та зміцнить процес українізації населення.

Аналізу феномену “Гаррі Поттера” належить багато досліджень, які вивчають цю серію книг. Найчастіше робиться акцент на порівнянні імен та назв, робочому шляху перекладачів, складнощам роботи з культурними реаліями Англії 90-х для іноземця тощо. Для прикладу можна навести статті “Особливості перекладу власних імен персонажів серії романів Дж. Роулінг про Гаррі Поттера” Бойко Г. та “Гаррі Поттер і переклад Морозова” Пеньковського І.

Мета нашого дослідження полягає в розгляді ліцензованих перекладів серії книг про Гаррі Поттера на українську та польську мови в реаліях часу їх створення.

Основними завданнями дослідження є: детальний розгляд задач, які виникали перед українськими та польськими перекладачами; аналіз перекладацьких рішень, які було ними прийнято; розбір адаптацій тексту в межах стратегії “очуження” (екзотизації) та “одомашнення” (доместикації); розгляд можливостей адаптації анаграм та перекладу віршів [4].

На сьогодні існує по одному офіційному перекладу книг про Гаррі Поттера на українську та польську мови. Перекладом на українську займався Віктор Морозов для видавництва “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”. Для перекладача було важливим знайти баланс між двома основними стратегіями: між екзотизацією та доместикацією — максимально наблизити книги до українських культурних реалій та при цьому не завдати шкоди первинній атмосфері [2]. Перші три книги, “Harry Potter and the Philosopher's Stone” / “Гаррі Поттер і філософський камінь”, “Harry Potter and the Chamber of Secrets” / “Гаррі Поттер і таємна кімната” та “Harry Potter and the Prisoner of Azkaban” / “Гаррі Поттер і в'язень Азкабану” публікувалися у 2002 році. Наступні переклади — “Harry Potter and the Chamber of Secrets” / “Гаррі Поттер і таємна кімната”, “Harry Potter and the Goblet of Fire” / “Гаррі Поттер і келих вогню” — було здійснено в 2003 році.

В інтерв'ю Віктор Морозов казав про бажання випустити “Гаррі Поттера” українською задля досягнення “м'якої українізації”, бо розумів, що на початкових етапах звикання читача до української мови головною причиною зацікавленості нашим перекладом буде відсутність альтернатив [1]. Проте “синхронізація” з роком випуску оригінальних книг відбулася лише на п'ятій частині — “Harry Potter and the Order of the Phoenix” / “Гаррі Поттер і Орден Фенікса” у 2003 році.

Перекладачем “Гаррі Поттера” для польського видавництва “Media rodzina” виступив Анджей Полковський (Andrzej Polkowski). Він схилився до

стратегії екзотизації, бажаючи її коштом максимально можливо зберегти атмосферу першоджерела. Хронологія виходу перекладених томів польською така: перший “Harry Potter i Kamień Filozoficzny” вийшов у 2000 році, другий, третій і четвертий відповідно “Harry Potter i Komnata Tajemnic”, “Harry Potter i więzień Azkabanu”, “Harry Potter i Czara Ognia” були надруковані у 2001-му році. Наступні частини мали назву польською “Harry Potter i Zakon Feniksa” (2004 рік видання) та “Harry Potter i Książę Rókrwi” (2006 рік видання). Як і оригінал, остання, сьома книга польською “Harry Potter i Insygnia Śmierci” вийшла друком у 2007 році [3].

Придбання Warner Brothers прав на франшизу про “Гаррі Поттера” у 1999-му призвело до тиску на свободу перекладачів до трансформацій назв та імен, посиливши тенденцію до обрання стратегії екзотизації [5].

Коли кожен письменник знайомить читача з місцем подій свого твору, розміщуючи сюжет або його частину в рамках певного часопростору, автор, виходячи з обраної тематики та власного світосприйняття, переробляє нашу реальність, створюючи “квазідійсність” твору. Приділяючи увагу маніпуляціями з тілом похідного тексту, бажано не забувати, що в процесі перекладу на мову-реципієнт фентезійного / фантастичного твору на перекладача покладається задача не тільки зберегти культурні реалії країни, яка стала прообразом написаного світу, а й не зашкодити вигаданому штучно сконструйованому світу. І ось тут у творчий процес перекладу втручається прагматична спішка, яка не може не вплинути на якість перекладу — робота над українською версією “Ордена Фенікса” зайняла у В Морозова від 6 до 8 тижнів [5]. Неповнота інформації про будову штучного світу, яка розкривається поступово, робить неможливим моментальний переклад та вимагає неодноразового повернення до пройденого тексту, потребує додаткового часу. Спішка нерідко може призвести до перекручування смислового навантаження тексту на протилежне, зміни статі персонажу через відсутність категорії роду в англійській, але наявність її в українській та польській мовах, фактичних ляпів тощо.

Проблема піратського перекладу не могла не вплинути на якісно-естетичні характеристики при сприйнятті інтелектуальної продукції “Wizards World”. Мабуть, сильніше за все постраждали відеоігри, а найменше — фільми. Причини тут такі: 1) відсутність у нульові культури субтитрового перекладу відеоігор (що вже казати про дубляж, який українською починає з’являтися тільки зараз) в нашій країні; 2) бажання гравців, які не володіють англійською, хоч якось зрозуміти сюжет ігор; 3) необхідність складної дорого вартісної техніки для переозвучення фільму та

вміння працювати зі зведенням звуку, а також додаткова необхідність “потрапляти в таймінги”.

Ініціаторами офіційного перекладу з англійської мови стали багаточисельні фанатські групи й об’єднання [5]. Псевдопереклади випередили сертифіковані роботи, проте оскільки це роботи на межі шахрайства та фанфікшину, то вони ставали предметом юридичних суперечок. Псевдопереклад по своїй суті є виданням творів за мотивами певного твору як переклад чергової частини серії. У випадку з “Гаррі Поттером” псевдопереклад став результатом наявності попиту на серію книг про Гаррі Поттера, кількісною нестачею контенту, та бажанням осіб, не пов’язаних зі справжнім романом, нажитися на читачах. Вони не могли лишитися суто локальним явищем в часи розвинутої інтернету та прискорення міжкультурної комунікації, тому про них стало відомо широкому колу людей. Найвідомішим псевдоперекладом є китайський “Harry Potter and Waou Zoulong” 2002 року.

Звернемо увагу на переклад на українську й польську мови назв факультетів та імена персонажів. В. Морозов, на відміну від А. Полковського, залишив звертання до Дурслів на місис / містер, не змінюючи на рani / ran. В обидвох перекладах назву вулиці, де з самого початку мешкає Гаррі, переклали, не використовуючи дослівне значення “бирючина”: Привіт-драйв / Privet Drive. Звертання до McGonagall в перекладах має такий варіант: професорка Макгонегел / profesor McGonagall (транслітерація). Цікавим моментом є використання фемінітиву професорка вже у 2002 році.

Через помилку у першій редакції польського перекладу символ одного з факультетів перетворився з орла на лебедя: “Turning the envelope over, his hand trembling, Harry saw a purple wax seal bearing a coat of arms; a lion, **an eagle**, a badger and a snake surrounding a large letter ‘H.’” / “Тремтячими руками перевернувши конверт, Гаррі побачив пурпурову воскову печатку з гербом: лев, **орел**, борсук і змія, що обплела велику літеру “Г”.” / “Odwróciwszy kopertę drżącą ręką, Harry dostrzegł woskową pieczęć z herbem: lew, **labędź**, borsuk i wąż wokół dużej litery H.”

Ім’я домашньої тварини Рона на українську переклали за допомогою транскрибування, а на польську — за допомогою заміни близьким за значенням аналогом (scabbers / parszywek / струпи): “З Гойлової руки звисав пацюк Skeберс” /...”zwiisał Parszywek”. Прізвисько кота Герміони Crookshanks, пояснюючи складністю сприймання та вимови, переклали як Криволапик. З цієї ж причини польською він зветься Krzywołap.

На відміну від, наприклад, італійської та французької, польською та українською назви факультетів залишили без змін, переклавши транскрибуванням або калькуванням: Hufflepuff / Гафелпаф / Hufflepuff, Gryffindor / Грифіндор / Gryffindor, Ravenclaw / Рейвенклов / Ravenclaw, Slytherin / Слизерин / Slytherin. При цьому учні Грифіндора зветься grifoni, Гафелпафа — ruchoni, Рейвенкловв — krukoni та Слизерина — ślizgoni.

Окрему складність становила анаграма з імені антагоніста Tom Marvolo Riddle / I am Lord Voldemort. Для того щоб зберегти її, В. Морозов змінив ім'я на Том Ярволод Редл. А. Полковський вирішив пояснити анаграму у посиланнях до тексту.

Загадка сфінкса з “Келиха вогню” для найкращого вигляду потребувала еквіритмічного (рифмованого) перекладу.

First think of the person who lives in disguise ,	Подумай, чи мають словесні зв'язки	Najpierw pomyśl o kimś, kto żegna się czule ,
Who deals in secrets and tells naught but lies .	Балетна фігура і помах руки.	Potem się zastanów, czego ci brakuje ,
Next, tell me what's always the last thing to mend ,	А далі — напружуй думки молоді —	Gdy mówisz o chłopcu, że kogoś caluje .
The middle of middle and the end of end ?	Середину звука здобудь... А тоді ,	Wreszcie dodaj do tego sam końca początek ,
And finally give me the sound often heard	Вкажи — щоб скінчилася загадка ця —	Albo koniec początku. Już złapałeś wątek .
During the search for a hard-to-find word .	Кінець у початку й початок кінця .	Bo gdy to połączysz - już spokojna głowa ,
Now string them together, and answer me this ,	Якщо все складеш, то зумієш вгадати ,	Wyjdzie ci stworzenie, choć nie osoba ,
Which creature would you be unwilling to kiss ?	Кого не хотів би ти поцілувати .	Którego byś nigdy nie chciał <u>pośałować</u> .

В англійському та українському варіантах використовується перехресна рима — ААВВ; в римі ж польського варіанта перші три строфи римуються між собою, потім йде стандартна перехресна рима; таким чином усі строфи заримовані, крім останньої.

Джоан Роулінг майже 30 років тому довела, що у часи розвитку всесвітньої інтернет-мережі та зростання темпу інформаційного обміну,

класичний формат мистецтва — література все ще може конкурувати за увагу. В умовах постійної боротьби за читача відбувається безперервне змагання у швидкості реакції на потенційний бестселер між видавництвами. Сучасний переклад художнього тексту, особливо того, що належить до жанру фентезі та фантастики, потребує від команди видавництва швидкості роботи, творчого підходу до адаптації назв та імен, вміння обрати оптимальну стратегію, враховуючи вимоги правовласника першоджерела.

Перші етапи популяризації перекладу державною мовою в Україні були б неможливі без ентузіазму на наполегливості окремих перекладачів, що вірили у можливість популяризації мови за допомогою якісного художнього перекладу іншомовних бестселерів.

Список використаних джерел:

1. Сталася маленька українізація» – перекладач «Гаррі Поттера» про українські переклади книжок. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28598054.html> (дата звернення 17.10.2024).
2. Труднощі перекладу. Що спільного між Ахіллою Пільком, Фродо і котом Герміоні Грейнджер. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/society/trudnoshchi-perekladu-shcho-spilnogo-mizh-ahillom-pilenkom--09112016080000> (дата звернення 17.10.2024).
3. Seria książek harry potter - najpopularniejszy w historii cykl dla dzieci i młodzieży. URL: <https://www.mediarodzina.pl/seria/harry-potter/> (дата звернення 17.10.2024).
4. Tłumaczenie nazw własnych w Harrym Potterze. URL: <https://www.atominium.com/pl/blog/tlumaczenie-nazw-wlasnych-w-harrym-potterze/> (дата звернення 19.10.2024).
5. Translating Harry, Part II: The Business of Magic URL: https://bytelevel.com/global/translating_harry_potter_2.html (дата звернення 18.10.2024).